
THÔNG TIN

VỀ NGUỒN GỐC LOÀI NGƯỜI THEO KHOA HỌC NGÀY NAY

HỒ BÁ THÂM*

Nhận thức và lí giải về nguồn gốc loài người vẫn là vấn đề phức tạp, khó khăn, thú vị và luôn nhận được sự quan tâm của giới khoa học và ngoài khoa học cũng như giới triết học từ xa xưa. Cùng với thời gian và sự khám phá mới đã hình thành nên những lí thuyết, giả thuyết ngày càng tiếp cận chân lí và sự thật hơn. Có không ít những cuộc tranh luận về vấn đề này, trong đó có cả sự phản bác những lí thuyết trong đó có lí thuyết tiến hóa của Darwin. Cũng có những lí thuyết rất khác và rất mới như loài người có nguồn gốc ngoài hành tinh Trái đất, hoặc có nhiều loài người trước loài người hiện hữu của chúng ta. Đúng là dưới góc nhìn khoa học hiện đại, nguồn gốc loài người luôn luôn có giả thuyết mới và nhận thức mới cần quan tâm cả về mặt khoa học lịch sử, nhân chủng học và triết học.

1. Nguồn gốc loài người theo góc nhìn của tôn giáo và của khoa học

Để giải đáp bí ẩn về nguồn gốc loài người thì những thắc mắc muôn đời như: con người từ đâu mà ra, sau khi chết sẽ đi về đâu,... vẫn là những câu hỏi lớn luôn được đặt ra, ngay cả trong thời đại ngày nay. Và vì vậy, con người, trải qua nhiều thế hệ đã đưa ra những giải đáp khác nhau, tùy theo mỗi nền văn hóa. Những giải đáp thuộc lĩnh vực siêu hình dần dần mất đi tính thuyết phục, vì không còn phù hợp với trình độ hiểu biết của con người ngày nay. Tri thức con người phát triển và tiến bộ, từ đó khoa học cũng phát triển và con người không còn tin vào những lí thuyết không thể kiểm chứng.

Có nhiều lí thuyết về nguồn gốc loài người: 1) Nguồn gốc loài người theo thuyết pháp của Phật giáo; 2) Nguồn gốc loài người theo Kinh thánh của Thiên chúa giáo; 3) Nguồn gốc loài người theo thuyết tiến hóa của Darwin; 4) Con người có nguồn gốc từ vũ trụ; và theo tôi còn là 5) Nguồn gốc loài người theo khoa học hiện đại ngày nay.

Bàn về vấn đề nguồn gốc loài người theo Phật giáo, một quan điểm được nêu ra, đó là: “Lúc trái đất này hình thành, các chúng sanh xuất hiện đầu tiên từ Quang Âm Thiên, không cần thực phẩm. Rồi vị ngọt của đất và lúa đã cám dỗ họ khiến lòng ham muốn hiện hữu khởi lên và phát triển trong tâm họ. Sau đó các bộ phận sinh dục cùng xuất hiện với các ham muốn dục tính. Khi dục vọng con người phát triển, các nhu cầu xã hội cũng phát triển và yêu cầu có tổ chức xã hội: xã hội con người được hình thành từ đó và các giai cấp xã hội xuất hiện” (Thích Chơn Thiện, 1999, tr. 77).

* TS.; Viện Triết học phát triển, trực thuộc Liên hiệp các Hội Khoa học và Kỹ thuật Việt Nam.

Còn theo Thích Thông Lạc (2009), con khi (vượn) không phải là Thủy Tổ của loài người như các nhà khoa học đã khẳng định, con khi chỉ là con khi, một loài động vật như các loài động vật khác. Theo đạo Phật, con khi chỉ là một loài động vật cao cấp gần giống như con người. Nếu lấy con người làm tiêu chuẩn thì con khi chỉ là con khi mà thôi, chứ không thể tiến hóa làm con người được, chỉ có nghiệp lực của con khi, khi con khi chết nó sẽ tiếp tục luân hồi tái sinh làm người... Con người “Cổ sơ” sống đơn giản, dựa vào thiên nhiên. Mức sống của thiên nhiên thì có hạn, còn con người sinh sản thì vô hạn nên con người buộc phải tiến hóa dần để bảo vệ sự sống còn của mình duy trì cho đến ngày nay, do đó con người trở thành văn minh, phát triển theo chiều hướng khoa học hiện đại hóa, để sản xuất ra vật chất phục vụ cho đời sống con người như hiện nay (Thích Thông Lạc, 2009).

Riêng ở Tây Tạng, khám phá tiến hóa của GS. Emost Muldashev cũng đáng chú ý: Loài người có nguồn gốc duy nhất từ một ông bà tổ và từ Tây Tạng lan tỏa ra khắp thế giới. Bởi lẽ loài người đồng nhất về mặt sinh học và gen. Rằng quá trình tiến hóa nhân loại đã có 5 chủng loại người mà chúng ta là chủng thứ năm (Emost Muldashev, 2002), phần một, chương hai và phần ba, chương ba) (Emost Muldashev (Hoàng Giang dịch, 2002).

Như vậy, theo quan điểm của Phật giáo thì nguồn gốc loài người trên trái đất này được xuất phát từ một thế giới khác, thế giới đó là Quang Âm Thiên và đồng thời có những ưu điểm vượt trội hơn so với thế giới của chúng ta. Quan điểm này mặc dù được nhìn nhận, đánh giá dưới nhiều góc độ khác nhau nhưng theo chúng tôi cho đến hôm nay, từ các lý thuyết về nguồn gốc loài người mà các nhà khoa học đưa ra vẫn đang còn nhiều vấn đề cần phải tranh luận. Đơn cử như lý thuyết của Darwin về nguồn gốc loài người được đề cập trong tác phẩm: *Nguồn gốc các loài bằng con đường chọn lọc tự nhiên*. Ông cho rằng, con người được hình thành chính ở ngay thế giới này. Tuy nhiên, ở cuối tác phẩm này, Darwin đã lưu ý rằng: “Một ngày nào đó sẽ có sự bổ sung nhằm soi sáng nguồn gốc và lịch sử loài người” (Phạm Thành Hồ, 1997, tr. 7). Điều này cho thấy rằng lý thuyết của Darwin là một lý thuyết mở, cần được bổ sung để hoàn thiện. Đã có một số nhà khoa học cận hiện đại như Carl Sagan (1934 - 1996), Francis Crick (1916 - 2004) - người đồng khám phá ra chuỗi xoắn kép ADN - đã đưa ra giả thuyết cho rằng loài người trên trái đất có nguồn gốc từ các hành tinh, các thế giới xa thẳm trong không gian (Xem: Quan điểm của Phật giáo về nguồn gốc loài người, *Kiến thức ngày nay*, số 314, 1999).

Nhưng con người ở hành tinh khác họ ra đời từ đâu? Vẫn chưa có lời giải. Những nỗ lực tìm kiếm sự sống ngoài trái đất của các nhà khoa học trong những năm gần đây đã cho thấy, vấn đề nguồn gốc của loài người là vấn đề chưa thể vội vàng đưa ra một kết luận chung cuối cùng (Giác ngộ, 2010).

Chúng ta từng quen với lý thuyết: Con người tiến hóa từ một loài vượn. Con người có nguồn gốc từ loài vượn người, tuy nhiên những sự thật phía sau nó là cả

một quá trình lịch sử phức tạp và li kì. Giới khoa học cho thấy cũng có nhiều chủng người khác nhau (chứ không phải một chủng loại)... Chi Người (danh pháp khoa học: *Homo* Linnaeus, 1758) bao gồm loài người hiện đại (*Homo sapiens*) và một số loài gần gũi. Rằng chúng có mặt cách đây 2,5 triệu năm, tiến hóa từ vượn người phương Nam (*Australopithecine*) với sự xuất hiện của *Homo habilis*. Sự xuất hiện chi Người cùng thời gian với các dấu tích đầu tiên của công cụ đá, vì vậy, nó đánh dấu sự bắt đầu của thời kì đồ đá cũ. Tất cả các loài trong chi Người, ngoại trừ *Homo sapiens* (người hiện đại), đều đã tuyệt chủng. *Homo neanderthalensis*, theo truyền thống được coi là họ hàng còn sống sót gần nhất, cũng đã tuyệt chủng khoảng 24.000 năm trước, trong khi phát hiện gần đây lại gợi ý rằng một loài khác, *Homo floresiensis*, có thể đã sinh tồn tới tận 12.000 năm trước (<https://vi.wikipedia.org/wiki/>). Theo tác giả Longrich, 300.000 năm về trước, có tổng cộng 9 loài người lang thang trên mặt đất, bao gồm: người Neanderthals - những thợ săn sống ở thảo nguyên lạnh giá châu Âu; người Denisovans ở châu Á; người Homo; người Homo luzonensis ở Philippines; người Homo floresiensis ở Indonesia; erectus ở Indonesia; người Homo rhodesiensis ở Trung Phi; người Homo naledi ở Nam Phi người hang động bí ẩn Red Deer ở Trung Quốc; người Homo Sapiens sinh ra ở Nam Phi rồi di cư khắp thế giới. Hiện tại, chỉ còn mỗi Homo Sapiens (người tinh khôn, người hiện đại) độc chiếm chi Người và địa cầu. Đó chính là chúng ta. Trong nghiên cứu của tác giả Longrich, cũng chính chúng ta, một loài mới ra đời quanh thời điểm 300.000 năm về trước đó, là thủ phạm của “cuộc đại tuyệt chủng lần thứ 6” tuyệt diệt 8 loài người còn lại và vô số sinh vật khác¹.

Trong đó có chủng người khổng lồ xuất hiện trong nhiều thần thoại và truyền thuyết ở nhiều nền văn hóa khác nhau. Sự xuất hiện của họ không khác nhiều so với nguồn gốc của loài người. Ví dụ những Cyclops (người khổng lồ trong thần thoại Hi Lạp) trong Odyssey được viết bởi Homer. Bên cạnh việc tồn tại một người khổng lồ có ngoại hình tương tự như con người ngoại trừ họ có 1 con mắt to ở giữa trán. Thực ra điều này được sách *Kinh thánh* đề cập thoáng qua trong nguồn gốc của thần thánh về người khổng lồ xưa và trong truyền thuyết người khổng lồ Bắc Âu được đối chiếu với Lời trích dẫn của Chúa. Tại thời điểm đó, đã có những người khổng lồ trên trái đất kể từ khi con trai của Thượng đế bắt đầu sống chung với con gái của Người và họ bắt đầu sinh con, trong cổ xưa họ là những người vinh quang, được tôn sùng mạnh mẽ.

2. Có một sự phản bác về học thuyết tiến hóa của Darwin

Hiện nay có nhận định rằng, toàn bộ thuyết tiến hóa, kể từ cuốn *Về nguồn gốc các loài* (1859) và cuốn *Nguồn gốc loài người* (1871) của Darwin đến những lí thuyết hiện đại sau này đều là những giả thuyết tưởng tượng, những phỏng đoán không chắc chắn. Phỏng đoán “vĩ đại” nhất của Darwin là sự tồn tại của những

¹ (<https://vtc.vn/nguyen-nhan-nao-khien-8-loai-nguoi-co-tuyet-chung-ar513811.html>).

thế hệ quá độ chuyển tiếp giữa các loài - vì sự tiến hóa diễn ra liên tục và dần dần từng chút một (continuously and gradually) nên nếu loài A tiến hóa để biến thành loài B thì ắt phải có những loài trung gian nằm giữa A và B, được gọi là những thế hệ hay những mắt xích quá độ chuyển tiếp trong chuỗi tiến hóa từ A đến B. Những thế hệ này đã tuyệt chủng, nhưng theo Darwin, hóa thạch của chúng ắt phải nằm dưới lòng đất với số lượng lớn và trước sau khoa học sẽ tìm thấy và phải tìm thấy. Nếu suy luận đó của Darwin chưa được chứng minh thì sẽ phải xem xét lại. Darwin đã bày tỏ nỗi lo lắng này trong cuốn *Về nguồn gốc các loài* như sau: "... số lượng những sinh vật chuyển tiếp quá độ, vốn đã tồn tại trên trái đất, thật sự là khổng lồ. Nhưng tại sao mọi tầng địa chất không chất đầy những mắt xích chuyển tiếp quá độ đó? Khoa địa chất chắc chắn không tìm thấy bất kì một sợi dây xích hữu cơ biến đổi dần dần từng tí một nào như thế; và có lẽ điều này là sự chống đối rõ ràng nhất và nghiêm trọng nhất có thể được nêu lên để chống lại lí thuyết của tôi" (Darwin, 1859, chương 9). Nỗi lo lắng của Darwin về sự thiếu vắng bằng chứng hóa thạch là một ví dụ điển hình. Theo Adrian Desmond và James Moore kể lại trong cuốn *Darwin* (1991, tr. 456, 475) thì có lần Darwin tâm sự với Asa Gray rằng: "... Tôi hoàn toàn ý thức được rằng những phỏng đoán của tôi đã vượt quá giới hạn của khoa học thực sự... Nó chỉ là một mảnh vụn của một giả thuyết với nhiều sai lầm và lỗ hổng cũng như những phần đúng đắn" (Adrian Desmond và James Moore, 1991, tr. 456, 475).

Có quan niệm cho rằng học thuyết tiến hóa của Darwin là phi khoa học vì không có bằng chứng: "Lí thuyết của Darwin về nguồn gốc các loài không có lấy một sự kiện thực tế nào để xác nhận nó trong thế giới tự nhiên. Nó không phải là kết quả của nghiên cứu khoa học, mà thuần túy chỉ là sản phẩm của tưởng tượng" (John Meldau, 1968). Nó phản khoa học vì toàn bộ lí thuyết của nó dựa trên một cơ chế phi hiện thực - sự chọn lọc tự nhiên dẫn tới những biến dị có lợi qua hàng triệu, hàng tỉ năm biến loài này thành loài khác. Michael Denton gần như giận dữ bác bỏ cơ chế này: "Không ở đâu Darwin có thể chỉ ra một trường hợp đích thực của chọn lọc tự nhiên đã thực sự gây ra biến đổi tiến hóa trong tự nhiên... Rốt cuộc, lí thuyết tiến hóa của Darwin không hơn không kém một câu chuyện hoang đường về nguồn gốc vũ trụ trong thế kỉ XX" (Michael Denton, 1986, tr. 62, 358). Khoa học chưa từng chứng kiến một biến dị có lợi nào. Ngược lại, hầu hết biến dị đều dẫn tới bệnh tật, hủy hoại sinh vật. Chọn lọc tự nhiên, một cơ chế tưởng tượng, không "dại gì" mà lựa chọn những biến dị có hại. Nói cách khác, chọn lọc tự nhiên không hoạt động, hay chính xác hơn, không có chọn lọc tự nhiên. Toán học chứng minh rằng xác suất để xảy ra liên tiếp hàng triệu, hàng tỉ những biến dị "có lợi" trong quá trình "tiến hóa" hàng triệu, hàng tỉ năm là một đại lượng coi như bằng 0, cơ may để biến dị dẫn tới tiến hóa là hoàn toàn không có. Chọn lọc tự nhiên là một khái niệm tưởng tượng. Chọn lọc tự nhiên dẫn tới tiến hóa là chuyện hoàn toàn hoang đường (Phạm Việt Hưng, 2018). Như vậy thì phải chăng học thuyết tiến hóa của Darwin không có hạt nhân hợp lí nào? Sau Darwin cũng đã có nhiều nhà khoa học đi theo hướng đó và có

những khám phá mới, lí giải mới làm rõ sự đột biến gen từ loài vượn người sang loài người (cuốn sách *Nguồn gốc loài người* của G.N Machusin do nhà xuất bản Mía ấn hành bằng tiếng Việt 1986 là một ví dụ) (Hồ Bá Thâm, 1990). Nhưng các nhà khoa học mới đây công bố phát hiện khảo cổ tại Algeria với nhiều công cụ đá và xương động vật cho thấy không chỉ Đông Phi, mà toàn bộ châu Phi là cái nôi của loài người, là một sự tiến hóa như vậy (Hoàng Ly, 2018).

3. Khám phá mới và nhận thức mới về nguồn gốc loài người, những vấn đề đặt ra

Ngày nay chúng ta biết thêm rằng bên cạnh chủng tộc loài người, chúng ta còn nhiều chủng loài người khác cách đây 200.000 hay 300.000 năm. Có chủng loài người đã tồn tại nhiều trăm nghìn năm, thậm chí hàng triệu năm, tí năm trước (Hạo Nhiên, 2017). “Phát hiện mới đã mang đến một bức tranh vô cùng khác biệt về sự tiến hóa của loài người chúng ta. Nó không những đẩy lùi thời gian khai sinh con người xa đáng kể, mà còn cho thấy một quy trình tiến hóa hoàn toàn khác biệt với điều mà chúng ta vẫn tưởng”. “Bên cạnh hài cốt người có niên đại xa nhất, các hóa thạch, trong đó có xương sọ, càng thêm chứng thực cho sự tồn tại của một mảnh xương được tìm thấy ở Nam Phi, được xác định vào khoảng 260.000 năm trước. Điều này cho thấy người thông minh tiến hóa từ nhiều họ người khác nhau từng tồn tại khắp châu Phi. Phát hiện tại Jebel Irhood cũng cho thấy con người vào thời Đồ đá ngụ tại nơi này là những thợ săn tài giỏi, với chế độ ăn dựa trên thịt thú rừng săn được, như linh dương gazen, ngựa vằn, trâu,... Trong khi đó, Giáo sư Rainer Grun của Đại học Griffith (Úc), người hỗ trợ công tác xác định tuổi mẫu vật, nhắc nhở rằng sự hiểu biết về quá trình tiến hóa của loài người đã thay đổi nhanh chóng như thế nào trong vòng vài thập niên qua. Nếu chúng ta nhìn vào lịch sử tiến hóa của loài người, đến giữa những năm 1980, giới khoa học vẫn cho rằng loài người hiện đại phát triển từ châu Phi và di dân đến châu Âu khoảng 40.000 năm trước (Hạo Nhiên, 2017).

Nhưng rồi khoảng trống 900.000 năm trong lịch sử loài người được giải đáp. Các nhà khoa học cho rằng tổ tiên của chúng ta cách đây 2 triệu năm vẫn còn sinh sống trên cây, sau khi nghiên cứu bộ xương người tiền sử được phát hiện ở hang Malapa, Nam Phi. Cách đây hơn 10 năm, một bộ xương hóa thạch của người tiền sử được phát hiện ở Nam Phi đã gây chấn động giới khảo cổ. Họ cho rằng chúng thuộc về người *Australopithecus sediba*, tổ tiên của loài người với những đặc điểm nguyên thủy và một số nét tiến bộ hơn. Đây được cho là chi chuyển tiếp giữa dạng người vượn *Australopithecus* (loài đầu tiên đi thẳng đứng) và người *Homo*, chêt cách đây khoảng hai triệu năm. Tới nay, các nhà nghiên cứu đã chứng minh rằng *Australopithecus sediba* có mối liên hệ chặt chẽ với chi *Homo*, đại diện cho sự kết nối giữa người tiền sử và lớp người sau đó (Sơn Trần, 2019).

Theo tờ Dailymail đưa tin về phát hiện hóa thạch 7,2 triệu năm tuổi thuộc về người tiền sử mà các nhà nghiên cứu tìm thấy ở vùng Balkans đã chỉ ra rằng sự phân chia dòng dõi con người bắt đầu từ Địa Trung Hải chứ không phải châu Phi như giả định trước đây. Phân tích cũng cho thấy hóa thạch *Graecopithecus* là

7,24 và 7,175 triệu năm tuổi, nhiều hơn vài trăm nghìn năm so với con người tiền sử lâu đời nhất từ châu Phi từng được biết đến trước đây (Tạ Xuân Quan, 2017).

Theo một hướng khác liên quan tới sự sống và người ngoài hành tinh, Schmitz đã đưa ra kết luận này lần đầu tiên khi nghiên cứu các hóa thạch ở Thụy Điển, sau đó ông đến Trung Quốc và các nước khác và tìm thấy sự gia tăng mạnh số lượng các thiên thạch trong một khoảng thời gian nhất định. Theo Schmitz, việc bắn phá này kéo dài trong khoảng 10 triệu năm, đặc biệt dữ dội trong khoảng 2 triệu năm gần đây. Đường kính của thiên thạch này có khả năng lên đến hàng trăm km. Nó đã bị vỡ ra thành hàng nghìn mảnh nhỏ có đường kính có thể đạt tới 10 km. Một thiên thạch có kích thước đó được cho là nguyên nhân tiêu diệt các loài khủng long của Trái đất... Schmitz và Nield tin rằng việc thiên thạch bắn phá và nguy cơ bị hủy diệt gia tăng bắt buộc thiên nhiên phải tìm phương cách bảo tồn thông qua việc tạo ra nhiều hình thức sinh vật, bao gồm cả tổ tiên của loài khủng long, động vật có vú và cá. Bên cạnh đó, khí hậu và cấu trúc địa chất của Trái đất cũng thay đổi. Kết quả là, theo các nhà khoa học, quá trình này đã dẫn đến sự xuất hiện của con người (Info, Phụ nữ Online, 2010).

Khủng long và con người từng chung sống với nền văn minh tiên tiến. Theo học thuyết tiến hóa, lịch sử nhân loại chỉ gói gọn trong khoảng 1 vạn năm trở lại, trước đó con người còn rất sơ khai, tiến hóa từ khỉ, tri thức vô cùng hạn hẹp. Vậy mà giới khảo cổ đã khai quật được rất nhiều nền văn minh mấy triệu năm về trước rất tân tiến và huy hoàng. Phải chăng, lịch sử loài người cần viết lại? Ngày nay, người ta đã tìm thấy mô mềm, DNA, tế bào xương, tế bào máu, mạch máu, các protein như collagen,... trong không chỉ một mà là hàng nghìn mẫu xương khủng long (không hóa thạch), ở rải rác khắp nơi trên trái đất. Đáng kinh ngạc hơn, trong nhiều trường hợp, xác những con khủng long ấy thậm chí vẫn còn bốc mùi phân hủy. Những bằng chứng về việc khoan sọ và phẫu thuật thay tim từ 5.000 năm trước đã được phát hiện tại các hiện trường khảo cổ. Nó không chỉ vượt xa trí tưởng tượng của con người hiện đại mà còn làm thay đổi những suy nghĩ cứng nhắc của con người hiện nay về nền y học cổ đại.

Công nghệ tiên tiến đã xuất hiện và tồn tại hàng trăm triệu năm trước là một thực tế. Có nhiều chứ không chỉ có 5 bằng chứng cho thấy nền văn minh hiện đại đã có từ lâu. Theo hầu hết các nhà khoa học, con người hiện đại chỉ hiện hữu khoảng 200.000 năm. Nhưng sẽ ra sao trong trường hợp con người đã hiện hữu từ xa xưa hơn thế nhiều và thậm chí họ còn có công nghệ tiên tiến và hiện đại hơn cả chúng ta. Có nhiều cách lí giải về hiện tượng khó tin này. Trong đó có thuyết Con người từ ngoài hành tinh qua những câu chuyện bí hiểm về vật thể bay không xác định (UFO) và người ngoài hành tinh... Theo các nhà khoa học, đã tìm thấy 10 đồ vật nghi liên quan tới người ngoài hành tinh (Theo Vnexpress, Listverse, 2018); hoặc ngớ ngàng 10 bí ẩn về người ngoài hành tinh (Theo Vnexpress, Listverse, 2018) cho thấy dấu ấn người ngoài hành tinh đã để lại trên trái đất từ rất xa xưa... mà từ nhiều vùng như núi Tây Tạng hay ở Pêru là những bí ẩn.

Có giả thuyết rằng, con người là công cụ thí nghiệm của người ngoài hành tinh. Ai đã tạo ra loài người? Truyền thuyết và bằng chứng cho rằng, người hành tinh Nibiru - Anunnaki đã tạo ra loài người? Đây chính là bằng chứng về sự tồn tại của người Anunnaki? Chứng minh lí thuyết của Zecharia Sitchin đã đúng? Liệu Anunnaki chỉ thuộc về thần thoại cổ xưa? Hay họ là những người ngoài hành tinh thật sự đã viếng thăm Trái đất cổ xưa? Liệu có đủ bằng chứng để chứng minh lí thuyết về sự tồn tại của người ngoài hành tinh. Phải chăng có 58 chủng tộc ngoài hành tinh thăm trái đất như thế nào?

Hiện tại, giới khoa học đang giải mã tín hiệu của người ngoài hành tinh, họ là ai? Chuyên gia về các hiện tượng siêu nhiên, ông Erik Beckjord vào năm 1991 đã tự mình tạo dòng chữ này trên ruộng lúa mạch. Ông đã điều tra về các hiện tượng siêu nhiên trong nhiều năm, ông tin tưởng chắc chắn rằng những dấu hiệu trên ruộng lúa mạch là sự hồi đáp của người ngoài hành tinh. Do vậy, ông đã nhanh trí tạo ra trên ruộng lúa mạch một dòng chữ “talk to us” (xin hãy liên hệ với chúng tôi), hi vọng được người ngoài hành tinh hồi đáp. Mấy ngày sau, điều kì diệu đã xảy ra, một hình vẽ giống như kí tự la tinh cổ đã xuất hiện trên cánh đồng lúa mạch. Lúc đầu không ai tin nổi, nhưng sau đó các nhà điều tra đã phải mất 10 năm mới giải thích được các kí tự này, một thông điệp đến từ một nền văn minh bên ngoài Trái đất cuối cùng đã được khám phá. Những vòng tròn trên ruộng lúa mạch chính là câu trả lời của người ngoài hành tinh, nửa trên của hình vẽ là lời kêu gọi của con người. Những kí tự này có tổng chiều dài 55m, rộng 5,5m. Nhà khảo cổ học người Anh Michael Green cho rằng, những kí tự này rất giống với ngôn ngữ của người Hebrew cổ. Lần theo bảng chữ cái trong tiếng Euskadi (ngôn ngữ cổ nhất của Tây Ban Nha), dịch từ phải sang trái thì thông điệp xuất hiện là Pehthi hoặc Ptah (tên vị thần sáng tạo của Ai Cập cổ đại) và Ea-cheche hoặc Ea-Enki (tên vị thần trí huệ của người Sumer/nền văn minh cổ đầu tiên có chữ viết). Thông qua bản dịch của nhà khảo cổ học, ý nghĩa của các kí tự này trở nên rất rõ ràng: “Chúng tôi là những đấng sáng tạo, trí huệ và bác ái”.

Theo Daily Star, một số nhà khoa học không loại trừ khả năng vi khuẩn du hành từ các hành tinh khác thông qua bụi vũ trụ, thiên thạch. Chúng đâm xuống Trái đất và khơi mầm nên sự sống. Nhưng các nhà nghiên cứu cũng hết sức bất ngờ khi phát hiện bên trong thiên thạch rơi xuống Trái đất (năm 2010) có chứa các thành phần cần thiết cho sự sống². Nhiều chuyên gia đặt ra giả thuyết rằng sự sống lan truyền liên hành tinh và kì vọng rằng các cụm hành tinh khác trong thiên hà vẫn còn tồn tại sự sống. Tiến sĩ Ellis Silver, người nghiên cứu về tiến hóa, tin rằng nguồn gốc loài người nằm ở một hành tinh khác. Trong cuốn sách *Loài người không đến từ Trái đất*, Silver tin rằng, con người đến Trái đất từ cách đây 10 triệu năm bởi người ngoài hành tinh. Con người ban đầu tỏ ra không phù hợp

² “Thiên thạch mang sự sống xuống trái đất”, (<https://khoa hoc.tv/thien-thach-mang-su-song-toi-trai-dat-29553>).

với sự sống trên hành tinh xanh. “Con người là sinh vật phát triển bậc nhất trên Trái đất. Nhưng điều đáng ngạc nhiên là loài người lại không dễ dàng phù hợp với môi trường của hành tinh xanh: Bị ánh nắng mặt trời đe dọa, tìm kiếm thức ăn không hề dễ dàng, tỉ lệ mắc bệnh mãn tính cao,...” Tiến sĩ Silver cho rằng, sở dĩ con người gặp những bất lợi khi sống trên Trái đất là vì chúng ta từng quen với việc sống ở hành tinh có lực hút yếu hơn nhiều. “Nếu bạn có thể tìm được một ai đó 100% khỏe mạnh thì tôi sẽ rất ngạc nhiên”, Silver nói. “Trái đất phù hợp với con người, nhưng có lẽ không hoàn hảo như cách mà ai đó đã đưa chúng ta đến đây”. Silver còn cho rằng, Trái đất giống như một nhà tù nhốt con người. “Bởi có lẽ chúng ta đã mắc phải sai lầm nào đó, nên chúng ta phải học cách hành xử ở đây” (Đặng Nguyễn, 2018).

Ngoài ra, các nhà khoa học còn tìm thấy có những nền văn minh tiên tiến trong lòng đất là có thật. Trước mùa đông, hàng triệu con chim và côn trùng, ở các vĩ độ khắc nghiệt nhất, không bay về phía đường xích đạo, mà lại tiến về cực bắc và cực nam. Những con vật được gắn thiết bị theo dõi đã bị mất tín hiệu theo dõi, không còn tìm thấy chúng. Chúng đã đi đâu?... Các nhà khoa học cho rằng: Bên trong Trái đất có nước, đại dương và ánh sáng, nó không chỉ là nguồn sống cho các loài thực vật, động vật, mà còn là môi trường cho những sự sống cực kì thông minh và tiên bộ. Nếu điều này nghe giống như dị giáo, hãy gạt sang một bên những gì bạn nghĩ rằng bạn đã biết, và tôi sẽ cho bạn thấy bằng chứng của các nhà khoa học, truyền thuyết, và những gì các nhân chứng kể lại đằng sau Lí thuyết Trái đất rỗng để bạn có thể thấy lí do tại sao nó có thể là thông tin thay đổi toàn bộ những gì bạn biết, một bí mật như trò chơi lớn nhất, từng được che giấu từ kiến thức chung mà tất cả chúng ta được dạy và học. Những thông tin tiết lộ cho chúng ta rằng, dưới chân của bạn có điều kiện lí tưởng cho một cuộc sống duy trì, và có thể phát triển³. Ngay từ 25 năm trước, NASA đã tiết lộ rằng họ đã nhận được tín hiệu vô tuyến từ lòng đất. Những tín hiệu này cho thấy sự tồn tại của một thế giới văn minh tiên tiến hơn của loài người chúng ta dưới lòng đất. Năm 1995, tờ Canada’s Weekly World News, có tiêu đề “NASA nhận được tín hiệu vô tuyến đến từ bên trong lòng Trái đất” đã dự đoán rằng bên trong của Trái đất là rỗng. Các nhà khoa học biết rằng các tín hiệu là một mã toán học phức tạp và do đó họ xác nhận rằng chúng đến từ một sự sống thông minh nhất định⁴.

Có những cuốn sách cổ thần bí (Kobrin, Thoth, Enoch, The book grants - sách về người khổng lồ, sách dạy con người thành siêu nhân) mô tả về nguồn gốc và năng lực tiềm ẩn của con người, thần linh. Đây là những văn tự cổ xưa được các

³ “Bây bí ẩn về các nền văn minh trong lòng đất”, (<https://danviet.vn/7-bi-an-ve-cac-nen-van-minh-trong-long-dat-777747642.htm>; <https://www.ntdvn.com/khoa-hoc/cac-bang-chung-va-mo-ta-ve-nen-van-minh-tien-tien-trong-long-dat-73435.html>).

⁴ “Các bằng chứng và mô tả các nền văn minh tiên tiến trong lòng đất”, (<https://www.ntdvn.com/khoa-hoc/cac-bang-chung-va-mo-ta-ve-nen-van-minh-tien-tien-trong-long-dat-73435.html>).

nhà khảo cổ học tìm thấy với nhiều nội dung mô tả và quan điểm trái ngược với những gì chúng ta biết hiện nay dựa trên những khám phá và nghiên cứu của khoa học hiện đại, gây ra không ít tranh cãi trong giới chuyên gia đầu ngành. Thực tế là trong nhiều năm qua, những phát hiện về những di tích cổ đại hay những hiện vật với công nghệ vượt trội hơn rất nhiều so với chúng ta hôm nay là những bằng chứng rõ ràng khẳng định Thuyết tiến hóa của Darwin là chưa chính xác.

Mới đây, một nhóm các nhà khoa học đã công bố phát hiện chấn động mới về nguồn gốc loài người. Theo hai nhà nhân chủng học hàng đầu thế giới, cặp răng niên đại 9,7 triệu năm tuổi được phát hiện ở Đức. Hai chiếc răng được tìm thấy ở đáy sông Rhine, gần Eppelsheim, Đức, được cho rằng gần giống những gì thuộc về “Lucy”, một bộ xương 3,2 triệu năm tuổi của một loài linh trưởng đã tuyệt chủng liên quan đến con người được tìm thấy ở Ethiopia. Tại cuộc họp báo công bố, thị trưởng Mainz đã phát biểu, phát hiện này có thể buộc các nhà khoa học phải đánh giá lại lịch sử sơ khai của loài người. Ông nói: “Tôi không muốn quá kịch tính, nhưng tôi cho rằng chúng ta sẽ phải bắt đầu viết lại lịch sử nhân loại sau ngày hôm nay”. Herbert Lutz, giám đốc Bảo tàng Lịch sử tự nhiên Mainz và là người đứng đầu nhóm nghiên cứu nói với các phương tiện truyền thông địa phương: “Đó rõ ràng là những cái răng tinh tinh. Đặc điểm của chúng giống với những phát hiện ở châu Phi nhưng lại xuất hiện sớm hơn 4 - 5 triệu năm. Đây là một sự may mắn to lớn, nhưng cũng là một bí ẩn lớn. Tuy nhiên, Dawid Begun của Đại học Toronto, Canada (một trong những nhà nhân chủng học hàng đầu thế giới) nói với The Independent rằng có một chiếc răng không giống với “Lucy” hay bất cứ loài linh trưởng nào khác có liên quan chặt chẽ với con người. Ông cho rằng một chiếc có lẽ là của loài linh trưởng đã tuyệt chủng được gọi là Anapithecus, loài đi khắp châu Âu khoảng 10 triệu năm trước. Các hóa thạch của loài động vật này đã được khai quật ở Áo và Hungary. Sau khi tách ra khỏi cây tiến hóa mà cuối cùng dẫn đến con người, sự hiện diện của một chiếc răng Anapithecus ở Đức không hề mâu thuẫn với lý thuyết nguồn gốc loài người đi ra từ châu Phi. Đây vẫn là một khám phá hi hữu và có vẻ như khẳng định sự có mặt của họ pliopithecoid lớn - Anapithecus cũng thuộc họ linh trưởng này - ở miền Tây nước Đức. Chiếc răng còn lại, theo Tiến sĩ Begun, không phải của loài linh trưởng. Cái răng nanh này thực sự là một phần chiếc răng của loài nhai lại. Thật khó nói bởi vì nó bị vỡ chân răng và bị đánh bóng. Chiếc răng này có thể thuộc về Dorcatherium, một động vật có vú - giống hươu đã biến mất hàng triệu năm trước. Còn theo bà Maria Martinon-Torres, nhà nhân chủng học tại Đại học College London, Anh chuyên về các dấu hiệu nha khoa, các phát hiện này vẫn có thể bổ sung cho chúng ta kiến thức về các loài linh trưởng cổ đại mặc dù nó không phải của hominin - một loài liên quan chặt chẽ đến con người. Những chiếc răng này là của một loài linh trưởng rất già. Nhưng không phải là của một hominin. Bà Torres cũng phản đối ý kiến rằng chiếc răng này trông giống như thuộc về Lucy. “Tôi không thấy sự giống nhau chút nào”. Tuy nhiên, theo bà Torres, những phát hiện này vẫn thật “thú vị”. Chúng có thể giúp lấp đầy “khoảng trống lớn”

trong kiến thức của chúng ta về sự hiện diện của linh trưởng ở châu Âu hàng triệu năm trước. Về việc liệu có thể viết lại lịch sử loài linh trưởng, bà Torres so sánh cây tiến hóa với việc cải tạo một ngôi nhà: “Tôi không thích ý tưởng viết lại lịch sử. Chúng ta đang làm việc với một tòa nhà có kết cấu khá vững chắc, và chúng ta tiếp tục làm thêm phòng, thay đổi hình dáng của căn phòng. Tôi không nghĩ rằng điều này có nghĩa là chúng ta “đột nhiên phá hủy tòa nhà và phải bắt đầu lại” (Đào Hiền (Theo independent), 2017).

Lâu nay, các nhà nghiên cứu cho rằng nguồn gốc của loài người tiến hóa từ loài vượn sống cách đây khoảng 5 triệu năm ở châu Phi. Tuy nhiên, một nghiên cứu mới đây về các mẫu hóa thạch được tìm thấy ở Hy Lạp và Bulgaria đã mang lại một giả thuyết mới. Các nhà nghiên cứu đến từ Pháp, Đức, Bulgaria, Hy Lạp, Canada và Australia đã tiến hành phân tích những chân răng từ 2 mẫu vật hóa thạch của loài sinh vật giống vượn, được biết đến là *Graecopithecus freybergi*, sống cách đây 7,2 triệu năm trước. Dựa vào niên đại các mẫu hóa thạch *Graecopithecus* trên, họ đặt ra giả thuyết sự phân tách tiến hóa của loài vượn sang tổ tiên của loài người và tổ tiên của loài tinh tinh diễn ra tại khu vực Địa Trung Hải. Theo đó, những sự thay đổi về môi trường có thể đã giúp thúc đẩy quá trình tiến hóa từ loài vượn thành tổ tiên của loài người. Cho đến nay, *Graecopithecus* vẫn là một loài sinh vật bí ẩn do các hóa thạch được tìm thấy rải rác ở khắp nơi. Kích thước của loài này gần bằng một con tinh tinh cái và thường sống trong các khu vực có đồng cỏ và rừng núi tương đối khô cằn, tương tự các khu vực đồng cỏ (xavan) ở châu Phi ngày nay, cùng với các loài linh dương, hươu cao cổ, tê giác, voi, linh cẩu và lợn rừng (Thông tấn xã Việt Nam, 2017).

Tháng 9/1969, các nhà khoa học Nga đã xác nhận thi thể người phụ nữ trong cỗ quan tài kì lạ được phát hiện ở vùng Kemerovo, nước Nga có niên đại ít nhất 800 triệu năm tuổi. Khám phá này sẽ đảo lộn rất nhiều hiểu biết của chúng ta về lịch sử loài người.

Thuyết tiến hóa thực sự có vấn đề. Để bảo lưu thuyết tiến hóa, một số ý kiến cho rằng người phụ nữ là một người ngoài hành tinh, nhưng theo phân tích di truyền thì cơ thể của người phụ nữ đã cho thấy sự thống nhất về gen với con người hiện đại. “Ngày nay, cơ thể chúng ta rất giống với tổ tiên cách đây 800 triệu năm! Không có chuyện tiến hóa”, các nhà khoa học cho biết như vậy... Tuy nhiên, trình độ khoa học của nền văn minh thời điểm người phụ nữ này sống có lẽ là vượt trội hơn chúng ta ngày nay. Thuyết tiến hóa của Darwin đã để lại quá nhiều lỗ hổng. Tiến hóa là sự thay đổi từng chút một cơ thể của sinh vật theo thời gian. Darwin từng tuyên bố rằng, tất cả sinh vật đều được tiến hóa từ một tổ tiên chung. Nếu học thuyết của Darwin đúng, chúng ta có thể tìm thấy các hóa thạch trung gian tiến hóa khi 1 loài phân chia thành 2 hoặc nhiều hơn các loài khác. Và có thể chúng ta cũng sẽ tìm thấy loài mới được hình thành trong tự nhiên. Trên thực tế, chúng hoàn toàn không xảy ra và câu chuyện của “công chúa Tisulsky” đã gửi đến chúng ta một thông điệp rằng loài người đã từng tồn tại lâu hơn so với những gì được viết trong

sách giáo khoa. Lịch sử về sự tồn tại của con người vẫn còn rất nhiều bí ẩn (An Nguyễn (Theo Liire Coach Code), 2017).

Con người đã xuất hiện từ bao nhiêu niên đại trước đây? Dù các con số được đưa ra có đôi chút khác biệt nhưng các nhà khoa học cùng đưa ra một con số tương đồng nhau. Vậy mà hàng trăm hiện vật cổ đại được phát hiện không ăn khớp với khoảng lịch sử “chính thống” này đã gây ra nhiều nghi vấn về nguồn gốc loài người cũng như công nghệ hiện đại hôm nay. Con người ngày nay luôn tự hào về những gì đạt được là nhờ sự phát triển của khoa học - công nghệ cũng như những phát minh vĩ đại là nhờ trí tuệ siêu phàm của mình. Tuy nhiên, những hiện vật cổ xưa được tìm thấy ở khắp nơi trên thế giới được chế tác từ những công nghệ siêu việt vượt xa hiện nay, hơn nữa, niên đại của những hiện vật này lên tới hàng triệu năm, thậm chí hàng trăm triệu năm. Nếu chiếu theo. Thuyết tiến hóa hiện đại thì không thể nào giải thích nổi. Đây chỉ là những ví dụ điển hình về những phát hiện khảo cổ được tìm thấy khiến nhân loại hiện nay chưa giải thích được. Trên Trái đất và trong vũ trụ này còn rất nhiều những bí ẩn nữa mà con người còn chưa khám phá ra (13 cổ vật, có cái như quả cầu 2,8 tỉ năm, ngón tay hóa thạch 100 - 110 triệu năm, bình cổ dát bạc 600 triệu năm, cấu hình máy tính, cấu trúc nano,...). Những bằng chứng này đã nói lên một điều: “Con người cổ đại không hề có phương thức tư duy lạc hậu và kém hiểu biết như những gì chúng ta vẫn nghĩ” (Sơn Tùng, 2017).

Có những bí ẩn chưa có lời giải thỏa đáng về loài người và nguồn gốc loài người ở góc nhìn nhân chủng học. Thực tế là có nhiều câu hỏi cơ bản về nhân chủng học luôn đặt các nhà khoa học vào những cuộc tranh cãi bất tận, mà ở đó, nhiều giả thuyết được đưa ra còn câu trả lời xác đáng luôn để ngỏ. Theo giới khoa học ngày nay, dưới đây là 10 câu hỏi lớn của ngành nhân chủng học (19/12/2017) (Báo Đất Việt. 2017). Đó là chưa kể các câu hỏi khác cần tiếp tục làm rõ như loài người trên trái đất có nguồn gốc từ ngoài hành tinh hay không? Có loài người trước loài người hiện hữu có nền văn minh rất cao và tiên tiến đã bị sụp đổ và tuyệt chủng hay không? Vì sao như vậy?

4. Một số nhận xét theo quan điểm triết học khoa học

Một là, Theo sự tiến hóa tự nhiên, chúng ta thấy rằng các loài, trong đó có loài người đều theo quy luật tiến hóa trong thời gian nhiều nghìn năm hay nhiều chục, trăm triệu năm, hay tỉ năm. Con người, loài người dù tiến hóa ở đâu trên trái đất hay ở hành tinh khác đều có nguồn gốc sinh học, sinh vật, động vật như khoa học về di truyền, khảo cổ học và ADN đã minh chứng. Nên Thuyết tiến hóa của Darwin có *hạt nhân hợp lí* của nó, nhưng là *học thuyết mở* phải điều chỉnh và bổ sung khi có khám phá mới, loại bỏ những gì không đúng. Phủ nhận sạch trơn học thuyết tiến hóa của Darwin, cổ vũ thuyết sáng tạo của Chúa là không đúng. Dù ngày nay theo lí thuyết, các nhà khoa học có thể tạo ra chủng người điện tử thông minh như con người hay hơn người trong tương lai và giả thuyết người ngoài hành tinh đã tiến hóa đến mức con người thuộc chủng loại sinh học - điện tử thông minh ấy từ lâu thì xuất phát tiến hóa vẫn là chủng người sinh học.

Hai là, Con người xuất hiện trên trái đất có nguồn gốc từ trái đất và nguồn gốc từ cả ngoài hành tinh mà xưa nay được phản ánh dưới hình thức tưởng tượng có tính tôn giáo, ngày nay khoa học cũng đã bắt đầu phát hiện ra manh mối của nó nhưng không phải một chủng người mà với nhiều chủng loại khác nhau, thay thế nhau, có khi giao thoa nhau. Và sự xuất hiện con người không chỉ 3 hay 5 triệu năm mà còn lâu hơn nữa, hàng chục, hàng trăm triệu hay tỉ năm trước và từ nhiều vùng chứ không chỉ ở Đông Phi. Hơn nữa, có nhiều loài người trước loài người chúng ta và đã từng tiến hóa cao, có nền văn minh tiên tiến như ngày nay hoặc hơn nhiều ngày nay đã từng biến mất hay còn lưu lại dấu đó trong lòng trái đất.

Ba là, có nhiều vấn đề cụ thể về nguồn gốc loài người và có liên quan đến loài người cần làm sáng tỏ vì còn nhiều bí ẩn chờ giới khoa học khám phá. Chẳng hạn gần đây các nhà khoa học phát hiện ra một tổ tiên bí ẩn của loài người, mang những gen chưa từng được xác định⁵. Cho nên cần xem học thuyết về nguồn gốc loài người là học thuyết mở theo tinh thần khoa học và triết học biện chứng, không gò bó vào khung lí thuyết của Darwin, không phủ nhận hết mà phải theo dõi, cập nhật những nghiên cứu mới, giả thuyết mới nhằm làm sáng tỏ hơn các khía cạnh và có thể bổ sung cho lí luận khoa học ngày nay về nguồn gốc loài người. Các lí thuyết ngoài khoa học, như trong tôn giáo, hay trong thần thoại, trong huyền thoại có thể gợi mở một hiện thực sau cái vỏ huyền bí, thần thánh cần đối chiếu với khoa học mới - mở biện chứng cần giải mã.

Bốn là, vấn đề nguồn gốc loài người có liên quan tới nội dung chủ nghĩa duy vật lịch sử và chủ nghĩa duy vật nhân văn⁶. Cho nên những nhà triết học và khoa học liên quan cần tiếp tục theo dõi, cập nhật những thông tin khoa học mới và làm sáng tỏ nội dung lí luận cần bổ sung cho triết học Mác - Lênin trong thời đại chúng ta như ba nội dung mà chúng tôi đã rút ra và đã nhận xét trên đây là rất khác trước.

Tuy nhiên, quan điểm về mối quan hệ giữa tiến hóa sinh học và tiến hóa xã hội trong tiến hóa loài người của triết học Mác - Lênin cơ bản vẫn đúng, tuy về mặt trật tự tiến hóa giữa hai mặt đó cũng cần nghiên cứu, thảo luận thêm (chẳng hạn nói Quá trình lao động biến vượn thành người có còn đúng không, đúng ở mặt nào? Lao động tạo ra mặt xã hội của con người chứ lao động không làm thay đổi sự tiến hóa chiều sâu cấu tạo sinh học và gen của con người (dù có ảnh hưởng nhất định) vì cơ thể sinh học người đã tiến hóa cao hơn cơ thể vượn người rất lâu trước khi thành con người xã hội (Hồ Bá Thâm, 1990, 2005). Và từ đó, việc cập nhật thông tin nghiên cứu mới và thảo luận những nội dung trên cho rõ hơn là cần thiết, tránh lạc hậu về mặt khoa học và nhận thức triết học trong nghiên cứu, giảng dạy về vấn đề con người, loài người, phát triển con người.

⁵(<https://kenh14.vn/cac-nha-khoa-hoc-phat-hien-ra-mot-to-tien-bi-an-cua-loai-nguoi-mang-nhung-gen-chua-tung-duoc-xac-dinh-20200815212317776.chn/>).

⁶ Học thuyết triết học về con người và về sự giải phóng, phát triển con người theo qua niệm duy vật và biện chứng.

Tài liệu tham khảo

1. Adrian Desmond và James Moore. 1991. *Darwin* (W.W.Norton and Company xuất bản tại New York).
2. Emost Muldashev. 2002. (Hoàng Giang dịch). *Chúng ta thoát thai từ đâu*. Nxb. Thế giới.
3. Giác ngộ. 2010. “Quan điểm Phật giáo về nguồn gốc loài người”, (<https://thuvienhoasen.org/a16952/quan-diem-cua-phat-giao-ve-nguon-goc-cua-loai-nguoi>).
4. Đào Hiền (Theo independent). 2017. “Lịch sử loài người có phải viết lại bởi cặp răng niên đại 9,7 triệu năm tuổi”, (<https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/lich-su-loai-nguoi-co-phai-viet-lai-boi-cap-rang-nien-dai-97-trieu-nam-tuoi-2017103107140141.htm>).
5. Phạm Thành Hồ. 1997. *Nguồn gốc loài người*, Nxb. Giáo dục.
6. Phạm Việt Hưng. 2018. “Thuyết tiến hóa Darwin: Đã đến lúc chấm dứt sự lừa dối vĩ đại”, (<http://nghiencuuquocte.org/forums/topic/thuyet-tien-hoa-darwin-da-den-luc-cham-dut-su-lua-doi-vi-dai/?fbclid=IwAR3mNtjbPr9B6kIu0Eo-WFJkBKxP1liHSpoh6jnXDGpbcwySlt7F9j595zs>).
7. Info, Phụ nữ Online. 2010. “Giả thuyết mới về sự xuất hiện của con người trên trái đất”, (<https://khoahoc.tv/gia-thuyet-moi-ve-su-xuat-hien-cua-con-nguoi-tren-trai-dat-29798>).
8. “Quan điểm của Phật giáo về nguồn gốc loài người”, *Kiến thức ngày nay*, số 314, 1999.
9. Thích Thông Lạc. 2009. “Nguồn gốc loài người theo cái nhìn Phật Giáo”, (https://www.chungta.com/nd/tu-lieu-tra-cuu/nguon_goc_loai_nguoi_theo_cai_nhin_phat_giao-6.html/).
10. Hoàng Ly. 2018. “Phát hiện khảo cổ học mới ở Bắc Phi có thể viết lại nguồn gốc loài người”, (<https://news.zing.vn/phat-hien-khao-co-moi-o-bac-phi-co-the-viet-lai-nguon-goc-loai-nguoi-post897056.html>).
11. Hạo Nhiên. 2017. “Khám phá mới về nguồn gốc loài người”, (<https://thanhnien.vn/doi-song/kham-pha-moi-ve-nguon-goc-loai-nguoi-844310.html>).
12. An Nguyên (Theo *Liire Coach Code*). 2017. “Phát hiện gây sốc: Thi thể 800 triệu năm tuổi vẫn hồng hào trong quan tài đá cẩm thạch”, (<https://tinhhua.net>).
13. Đăng Nguyễn. 2018. “Chính con người mới là loài đến trái đất từ một hành tinh khác”, (<https://dantri.com.vn/chuyen-la/chinh-con-nguoi-moi-la-loai-den-trai-dat-tu-hanh-tinh-khac-2018050208430848.htm>).
14. Michael Denton. 1986. *Evolution, A Theory in Crisis (Tiến hóa: Một lý thuyết trong khủng hoảng)*. Nxb. Adler và Adler, Maryland, Mỹ.
15. Tạ Xuân Quan. 2017. “Hóa thạch 72 triệu năm có thể viết lại nguồn gốc loài người”, (<https://thanhnien.vn/doi-song/hoa-thach-72-trieu-nam-co-the-viet-lai-nguon-goc-loai-nguoi-839149.html>).

16. Thiện Tâm. 2019. “Chúng ta thoát thai từ đâu phát hiện gây sốc từ đây”, (<https://trithucvn.net/khoa-hoc/chung-ta-thoat-thai-tu-dau-phat-hien-sung-sot-tu-day-himalaya-p2.html/>).
17. Hồ Bá Thâm. 1990. “Một số vấn đề về nguồn gốc loài người dưới ánh sáng khoa học hiện đại” Tạp chí Nghiên cứu lý luận, (http://www.chungta.com/nd/tu-lieu-tra-cuu/nguon_goc_loai_nguoi_duoi_anh_sang_khoa_hoc_hien_dai-5.html).
18. Hồ Bá Thâm. 2005. *Phương pháp luận duy vật nhân văn, nhận biết và vận dụng*. Nxb. Văn hóa - Thông tin.
19. Thích Chơn Thiện. 1999. *Lí thuyết nhân tính qua Kinh tạng Pàli*. Luận án Tiến sĩ Phật học tại Đại học Delhi Ấn Độ năm 1996. Nxb. Tp. Hồ Chí Minh.
20. Thông tấn xã Việt Nam. 2017. “Công bố phát hiện chấn động mới về nguồn gốc loài người”, (<https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/cong-bo-phat-hien-chan-dong-moi-ve-nguon-goc-loai-nguoi-20170523144925388.htm?fbclid=IwAR2sY4ekvCk6T8ifoolbuklMqEqVpSOTja--iOrBIZDsc0MBEtxxzWEgoYg>).
21. Sơn Trần. 2019. “Khoảng trống 900000 năm trong lịch sử loài người được giải đáp”, (<https://news.zing.vn/khoang-trong-900000-nam-trong-lich-su-loai-nguoi-duoc-giai-dap-post910216.html>).
22. Sơn Tùng. 2017. “13 phát hiện khảo cổ khiến lịch sử loài người phải viết lại”, (<https://www.dkn.tv/khoa-hoc-cong-nghe/13-phat-hien-khao-co-co-the-khien-lich-su-loai-nguoi-phai-viet-lai.html>).
23. John Meldau. 1968. Trích đoạn trang 13 in trong *Witnesses Against Evolution (Những bằng chứng chống lại thuyết tiến hóa)*. Christian Victory Publishing xuất bản tại Denver, Mỹ.
24. Báo Đất Việt. 2017. “10 bí ẩn chưa có lời giải về loài người”, (<https://danviet.vn/10-dieu-bi-an-chua-co-loi-giai-ve-loai-nguoi-7777746800.htm>).
25. “Các nhà khoa học đã phát hiện ra một tổ tiên bí ẩn của loài người”, (<https://kenh14.vn/cac-nha-khoa-hoc-phat-hien-ra-mot-to-tien-bi-an-cua-loai-nguoi-mang-nhung-gen-chua-tung-duoc-xac-dinh-20200815212317776.chn/>
26. Vnexpress, Listverse. 2018. “10 đồ vật nghi liên quan tới người ngoài hành tinh”, (<https://khoa học.tv/10-do-vat-nghi-lien-quan-toi-nguoi-ngoai-hanh-tinh-56965>).
27. (<https://www.ntdvn.com/khoa-hoc/cac-bang-chung-va-mo-ta-ve-nen-van-minh-tien-tien-trong-long-dat-73435.html>).